

הרב צבי רוטנברג

בני ברק

אורח"ח 1234567

פרשיות פתוחות וסתומות במגלת אסתר

ראינו מאמרו של הרב דויד יצחקי שליט"א בגיליון ט"ו, על ענין מגילת אסתר והתייחסותו לדברינו. ורצינו להעיר כמה הערות על נקודות מדבריו שעליהם מבוסס עיקר המאמר.

א. במה שמסיק בסוף ההקדמה ובגוף המאמר בס"ק ז', שאין לנו מגילה כפי רשימת המהר"ם במקורה, שהרי לעצם רשימת הפרשיות אין לנו קבלה מסכמת של הרשימות הנ"ל, ונמצא שכמעט ברור שגרענו או הוספנו פרשה במשך הדורות. יש כאן שתי תשובות. חדא, שאין קשר בין פסק הרמ"א הברור שפרשיותיה סתומות שבזה יש מנהג ומסורת מאז ההג' מימוני, לבין רשימת הפרשיות שבזה אין קבלה מסכמת מהראשונים ואין לערער אחר שום מנהג. ואולם מנהגינו על פי רשימת קסת הסופר. ואידך שבהשואה של כתבי היד של האחרונים וגם הראשונים יש השוואה מופלאה, ולמשל הרשימה שלנו והרשימה של ה'בן אשר' בענין מקום הפרשיות זהה לגמרי, חוץ ממקום אחד ששם הבן אשר כמעט יחידאה לעומת שאר הראשונים, ובכלל לענין מיקום הפרשיות יש זהות ברוב המקומות בכל הכ"י הראשונים והאחרונים, והמקומות החלוקים מועטים, וגם שם הרשימות שלנו הם לפי רוב הכ"י.

וא"כ אין שום מקום לחשוש שהוספנו או גרענו וכו', ולעומת זה בענין הפתוחות והסתומות בכ"י הראשונים אין השוואה כלל בין כ"י אחד למשנהו, וההנחה הזו שמבאר בהקדמה שהכל היה משובש ומבולבל, ולכן הסופרים העדיפו את ההגה' מימוני שתשובת מהר"ם הועתקה בו וזה שרש המנהג, יש בה זלזול במקור מנהגי אשכנז, שהרמ"א מעיד על זה שכבר נהגו כהג' מימוני, ולכן אינו מתחשב אפי' בדעת האור זרוע לענין שלא לפסול בעשאן פתוחות.

ב. בס"ק ו' מסיק שעצם יסוד הרמ"א שהפרשיות הן סתומות הוא ע"פ קבלה אינה אלא סמיכה על ספרים מסוימים כנ"ל, ולכן איננו פוסק הלכה מוחלטת וכו'. מסקנה זו בנויה על מה שפירש בס"ק א' מה הפירוש קבלה שסמך על ספר או ספרים מסוימים שנזדמנו כל אחת מפרשיותיהם להיות סתומות וכו', ומנין לו הפירוש הזה בקבלת מהר"ם, ואולי היה כבר מנהג כך, או שראה הרבה מגילות כאלו, ובפרט שיש לו צד שפסק ע"פ רשימה אחת בלבד. גם בזה יש זלזול בקביעת שורש לקבלת מהר"ם מרוטנבורג ז"ל.

ולפ"ז מה שמסיק בס"ק ז' שאנו כותבים בלי מסורת מוסמכת ונגד פסק הרמ"א ע"פ ר"ת ורק בדלית ברירה וכו', היא מסקנה חסרת בסיס. ועוד דכל דבריו מבוססים על הנחה שענין פרשיות סתומות במגילה הוא לא במכוון מסוים, אלא שהרשימות שהיו לפני מהר"ם היו פרשיות סתומות, וכיון שאין לנו את הרשימה הנ"ל איננו כותבים כמהר"ם. אבל בהחלט אין להנחה זו יסוד, דיתכן מאד דיש בענין זה שכולו סתומות ענין משותף אפי' אם לא נאמר משום דנקראת איגרת (כמו שסובר השואל בתשובות מהר"א) אלא ענין אחר (כעין שמצינו שנסתתמו עיניהם של ישראל בפר' ויחי וכדו').

ג. מה שכתב בס"ק ה' דמהר"ם שפט על פי שיטתו שריווח בסוף שיטה פנויה הוו סתומות ולהרמב"ם הרי הן פתוחות, הרי לדידן דקי"ל כהרמב"ם כמעט בודאי טעינו. הרי לפ"ז עושה את פסק הרמ"א לסותר מניה וביה, שהרי הוא פסק על פי קבלת מהר"ם שכולן סתומות, בו בזמן שכביכול ראה מהר"ם לפניו מגילות שפרשיותיהן פתוחות לפי פסק הרמ"א כהרמב"ם, וא"כ איך מסיק הרמ"א להלכה לפסול פתוחות. וקושייתו היא על הרמ"א גופא ולא על מנהגינו.

והתירוץ בזה הוא, דאם אמנם שיטת ר"ת בזה אינה ברורה, חו סוגיא עמוקה שאין כאן המקום להאריך בה, מ"מ הדבר ברור שדעת הרא"ש והטור והיא השיטה המובאת בהלכה כנגד הרמב"ם שריווח בסוף שיטה נחשב לפרשה פתוחה, וודאי שדעת מהר"ם ג"כ כך, שהרי אין הרא"ש חולק על רבו המהר"ם ז"ל, וגם לדעת ר"ת דעת סידור הקדמונים ודאי כן, ע"י מנחות ל"ב א', ובשיטה פנויה אמנם דעת הרא"ש שנחשב סתומה, אבל זה ודאי לא יתכן שכל הפרשיות במגילה שראה מהר"ם היו בשיטה פנויה באמצע שזה לא שכיח כלל.

ד. ומה שכתב בס"ק ח' דהרמ"א פוסק בהל' ס"ת שאין לפסול ס"ת אפי' כשנכתב לא כהרמב"ם, כי יש גדולים שיש להם סברות אחרות בזה. ולפ"ז במגלה ג"כ לא יהא בן אשר גרוע מספר כל שהוא. אדרבה משם ראיה לדברינו, דבס"ת שלא היה שום מסורת ברורה, וכמו שכתב הרמב"ם שראה שיבוש גדול, ולכן נתן לכו לערוך

רשימה, ואז ערך עפ"י בן אשר. ויתכן שאם היה מסורת קבועה ביד רבותיו לא היה משנה. אבל כאן שהיה מנהג כהג' מימוני בשם ר"ת, כמ"ש בדרכי משה, ולכן לא כתב רשימת האור זרוע, אע"פ שדעת האו"ז היא יסוד לפסקי הרמ"א בהרבה מקומות, ולא החשיב כאן את דעתו אפי' לענין להכשיר בכתב פתוחות וכמו אחד הנוסחאות בס"ת, הרי לך שלענין מגילה החשיב הרמ"א את המנהג כמנהג קבוע שאין לזוז ממנו, ויש לו תוקף הרבה יותר ממנהג ס"ת ע"פ הרמב"ם, שבו הרמ"א מכשיר בכל גווני.

ובא וראה כמה גדול כח המנהג, שהרי באותו או"ז לאחר שמביא רשימת הראב"ה שיש בה פרשיות פתוחות, מובא בסוף בשם ר"ש שכתב וז"ל: בפרשיות לא שמעתי אם פתוחות אם סתומות, ומסתברא לעשותן סתומות וכו'. וא"כ חזינן להדיא שעל אף שבאו"ז נראה שרשימת הראב"ה היתה יותר מוסמכת ממסתברא של הר"ש שאמר בעצמו לא שמעתי, מ"מ הכריע כדעת הר"ש, משום דהכי נהגו, ולא מחשיב כלל לרשימת הראב"ה, עד דפסל ברמ"א כל מגילה אחרת שאינה סתומה. הרי לך כח המנהג שנהגו בזמנו עפ"י הגהות מימוני בשם ר"ת.

ומה שהעיר הרב דויד יצחקי בהערה שם על דברינו, שלא ראינו מגילה אחת עם פרשיות פתוחות על אף שהגר"ש והגר"ז סלנט ידעו שבבן אשר יש פתוחות, וכתב הרב הנ"ל ראשתימי מה שהביא בצפונות בגליון ח' שמבואר שהסופר רש"ש ביארסקי כתב גם אסתר ע"פ בן אשר וכו'. ודאי שהסופר שכתב את כל התנ"ך ע"פ בן אשר, לא חיסר מלכתוב גם מגילת אסתר שיהיה דבר שלם ע"פ בן אשר, אבל אם היו קוראים במגילות אלו ודאי שהיינו מוצאים כמה מגילות כאלו, וזה ודאי ראייה שגם הגאונים הללו לא קראו מתוך מגילות פתוחות אלא מתוך סתומות בלבד, ולא שינו מפסק הרמ"א ע"פ המנהג.

עוד ראינו לציין שכוונתנו כמה שכתבנו במאמר בגליון י"ד שאין כח לשנות ע"פ בן אשר אפי' אם נדע שהוא בן אשר, אין כוונתנו לפקפק בכתר תורה שהיה מונח בארם צובא שהוא ע"פ בן אשר כמו שהעידו גאוני עולם, אלא הכונה היא על התנ"ך שנמצא, שהוא לא התנ"ך עצמו שהביא רש"ש ילין, וכמו שכתב הר"ד יצחקי במאמרו בצפונות ח' בהערה מס' 18 שהוא העתקה בלבד, אלא שהר"ד יצחקי מעיד ע"ז מתוך חקירות ודרישות שבלי שום ספק שהיא העתקה מדויקת מהכתר תורה.

אוצר החכמה

הרב דויד יצחקי

כולל חזון איש, בני ברק

תגובה על הנ"ל

הריני להשיב בקיצור להערות ידידי הרב צ"ר שליט"א [לפי אותיות ההערות]. והדברים מבוארים בהרחבה במאמרים הארוכים הנמצאים תח"י המערכת:

א. בדברי הגהות מיימוניות שכתב רק: וכל פרשיותיה סתומות, אין שום רמז לקבלה איש מפי איש בלתי תלויה במגילות מסוימות, ולא נזכרה קבלה מסוג זה בשום ראשון או אחרון, ואדרבה המעיין בלקט יושר יראה שהכוונה על קבלה התלויה בספר, ואיננה פורחת באויר נוע"י לקמן אות ב]. ולכן בודאי איכא למיחש שהוספנו או גרענו. והמעייין בטבלא שבמאמר לא ימצא אף רשימה או מנהג שהעידו עליהם אנשי שם שמתאים לרשימה הנהוגה, וגם ברשימות האחרות כמעט אין הסכמה, וגם עד התקופה האחרונה לא היה מנהג אחיד של רשימה אחת מקובלת באשכנז – והרי בשינוי של פרשה אחת פסלנו לר"ת.

ועצם שבושי ובלבולי הספרים הנה הוא מציאות מרה לכל הבקי בנושא, ועדות הר"ש שבאו"ז ועוד קדמונים מאשרת אותה. והרמב"ם והקדמונים מעידים על שבוש דומה בס"ת, והוצרכו מפני זה לסמוך על ספר אחד – בן אשר; ואם זהו זלזול, הרי א"כ מזלזל רצ"ר בדבריהם ובמנהג ס"ת של כל כלל ישראל היום. ואע"פ שבימי הרמ"א כבר נהגו בסתומות, אינו ראייה כלל לתקופת מהר"ם, שהרי גם בס"ת נשתנה המנהג מאז לכתוב ע"פ הרמב"ם. ואם יוכל רצ"ר למצוא מגילה [אפי' אשכנזית] אחת מתוך 10 מתקופת מהר"ם או לפניו שכולה סתומות, מובילנא מניה לבי מסותא – ואפילו בזמן הרמ"א מצינו תקון סופרים של פתוחות באשכנז!

ומה שכתב שאין השוואה בענין הפתוחות והסתומות, לא עיין היטב בטבלא; אלא כיון שהרשימות הטובות משובשות כ-90% – 80%, הרי השוואתן נותן תחושה של אי סדר. אך שים לב לפרשיות ב,א וג,א שבכמעט כל

הספרים המזרחיים הן פתוחות. גם כל חמשת הפתוחות שבספר בן אשר הן פתוחות בארחות חיים מלוניל, והאו"ח מוסיף עוד פתוחה אחת.

גם אין הרמ"א דוחה דברי האו"ז מהלכה, אלא שכיון שבימיו לא כתבו כן אין רשימתו נוגעת למעשה, ולכן לא העתיקה כמבואר בדרכי משה.

ב. בעל תה"ד שלל בחקיפות סברת הסתומות ותלה הסתומות בקבלה גרידא, והוא יסוד הרמ"א – ומנין לרצ"ד לומר שיש טעם נסתר משותף לכל הפרשיות [כלל המוכחש מכל רשימות הפתוחות]?

ג. אין כאן טענה על הרמ"א, שהרי לא היתה לו ברירה, שגם בתיקון ראבי"ה יש אותו ספק, וספר בן אשר לא היה לפניו. ומ"מ יש לרמ"א לסמוך על המנהג כמו שמכשיר ס"ת שלא ע"פ הרמב"ם ביו"ד ער"ה. ואעפ"כ כיון שהעיקר כהרמב"ם הרי קבלת הסתומות חלושה, ופשיטא שקבלת בן אשר המאושרת שפרשיותיה כתובות לפי עיקר ההלכה כהרמב"ם, עדיפה. ואע"פ שיש מקומות שפרשיות בן אשר הן במיעוט קטן, הרי גם בתורה מצינו כיוצא בו בפרשת כל חלב, שברמב"ם אין שם פרשה נגד כל הספרים, ואעפ"כ שינו ממנהג אשכנז הישן [ע"י ש"ך ער"ה סק"ו].

והנה הרא"ש בתשובה כלל ג' ס"ו השהו שיטת מהר"ם לשיטת ר"ת, ומבואר בהדיא ברא"ש הל' ס"ת סי' יב שהוא פוסק כהירושלמי נגד ר"ת הפוסק כמסכת סופרים. ועל כרחך חזר הרא"ש בפסקיו מתשובתו, ועל זה סמך הטור. הרי שרצ"ר טעה כאן בדבר משנה. ועוד אפילו לשיטת הרא"ש די בפרשה אחת שהיתה שיטה פנויה דהוי סתומה להרא"ש ופתוחה להרמב"ם, לפסול המגילה לשיטת ר"ת [ודשינוי פרשה פוסל], אף אם כל השאר סתומות לכו"ע.

ד. ומה שיצא לחלק בין ס"ת למגילה בטעות יסודו, שהרי מבואר מדברי רמ"א שם ומהר"י מינץ מקורו, שבימיהם לא נהגו כלל לכתוב שלא ע"פ הרמב"ם, ורק דנו על ס"ת שמצאו שהיה תמוה בעיניהם כיון שלא נכתב כפי הרמב"ם. וכן כל הפוסקים אחריהם העתיקו פסקו להלכה אע"פ שלא היה נמצא כן אצלם כלל. ועוד הרי רצ"ר מסכים שבלוניל מקום מנהג הפתוחות גם רמ"א יכשיר, אלא דלא איירי בזה כיון שלא נהגו ככה כלל במקום הרמ"א. וכיון שלא איירי הרמ"א במנהג אחר, הרי על כרחך הרמ"א איירי רק בטועה כדמוכח מדברי מהר"ם מינץ ותה"ד מקורו. ולכן שפיר הכשירו האחרונים גם במגילה כל שכתב ע"פ שום מסורת, ואינם חולקים על הרמ"א.

ועוד יראה לנו רצ"ר היכן מצינו שהפוסקים פסלו מסורת אחרת מוסמכת משום שלא נהגו כוותיה – ולמה לא נזכר חילוק זה במהר"י מינץ ושאר פוסקים קדמונים ואחרונים שכתבו כיוצא בו; אדרבה בכמה מקומות מצינו בהדיא ששינו לכתחילה ממנהג הקדמונים הברור, אע"פ שמקורו מוסמך: כמו בפרשיות ס"ת [לעיל אות ג' ובמשנת אברהם סי' כט], ובענין פצוע דכא, וחסרות ויתרות בתפילין [ע"י באגור סי' פג] – ואע"פ שבכל אלה יש קפידא דפסול.

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה